

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE
FAKULTA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
KATEDRA BIOTECHNICKÝCH ÚPRAV KRAJINY

**Srovnání různých metod hodnocení kulturní krajiny
a krajinného rázu v České republice a v zahraničí**

**Comparison of various methods of assessment of cultural
landscape and landscape character in the Czech Republic
and foreign countries**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Ing. arch. Václav Fanta

Bakalantka: Anna Blujová

2017

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Fakulta životního prostředí

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Anna Blujová

Územní technická a správní služba

Název práce

Srovnání různých metod hodnocení kulturní krajiny a krajinného rázu v České republice a v zahraničí

Název anglicky

Comparison of various methods of assessment of cultural landscape and landscape character in the Czech Republic and foreign countries

Cíle práce

Identifikace kulturních hodnot krajiny je jednou z částí procesu návrhu krajinného managementu. Pro hodnocení kulturní krajiny ovšem existují různé metodické postupy. Cílem práce je srovnání několika používaných postupů v ČR a v zahraničí, jejich kritické zhodnocení a doporučení pro konkrétní situace.

Metodika

Práce bude srovnávat používané metodické postupy pro hodnocení kulturní krajiny v ČR a v zahraničí. V ČR se práce zaměří zejména na metodiky krajinného rázu a krajinných památkových zón. Součástí úkolu bude vyhledání odpovídající zahraniční odborné literatury a provedení její rešerše. V práci budou zpracovány alespoň dva zahraniční postupy používané k hodnocení kulturní krajiny.

Doporučený rozsah práce

min. 30 normostran

Klíčová slova

kulturní krajina; hodnocení krajiny; zahraniční přístupy; ochrana krajiny

Doporučené zdroje informací

- Cílek, Václav – Ložek, Vojen et al.: *Obraz krajiny. Pohled ze středních Čech. Dokořán: Praha, 2011.*
- Dejmal, Ivan (ed.): *Tvář naší země – krajina domova. Lomnice nad Popelkou: Jaroslav Bárta Studio JB. 2001. 366 s., il.*
- Klvač, Pavel (ed.): *Člověk, krajina, krajinný ráz. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 91 s., il. ISBN:978-80-210-50090-7*
- Kupka, Jiří: *Krajiny kulturní a historické. Vliv hodnot kulturní a historické charakteristiky na krajinný ráz naší krajiny. České vysoké učení technické v Praze: Praha, 2010.*
- Löw, Jiří – Michal, Igor: *Krajinný ráz. Kostelec nad Černými lesy: Lesnické práce s. r. o., 2003. 552 s., 4 s. bar. příl., CD ROM.*
- Sklenička, Petr: *Základy krajinného plánování. Naděžda Skleničková: Praha, 2003.*
- Štréblová-Hronovská, Kateřina – Kupka, Jiří: *Ochrana kulturní krajiny. Hledání cílů, možností a pravidel. České vysoké učení technické v Praze: Praha, 2013*
- Vorel, Ivan et al.: *Metodický postup posouzení vlivu navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz. Nakladatelství Naděžda Skleničková: Praha, 2003.*
- Vorel, Ivan – Kupka, Jiří: *Krajinný ráz. Identifikace a hodnocení. České vysoké učení technické v Praze: Praha, 2011.*
- Weber, Martin et al.: *Zajištění realizace Evropské úmluvy o krajinně v další činnosti MŽP. Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i.: Průhonice, 2004.*
-

Předběžný termín obhajoby

2015/16 LS – FŽP

Vedoucí práce

Ing. arch. Václav Fanta

Garantující pracoviště

Katedra biotechnických úprav krajiny

Elektronicky schváleno dne 1. 4. 2015

prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.

Děkan

V Praze dne 05. 04. 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma „Srovnání různých metod hodnocení kulturní krajiny a krajinného rázu v České republice a v zahraničí“ vypracovala samostatně pod vedením Ing. arch. Václava Fanty. Uvedla jsem všechny literární prameny, ze kterých jsem čerpala.

V Praze 25.4.2017

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala Ing. arch. Václavu Fantovi za jeho ochotu a trpělivost při vedení této práce, poskytnutou literaturu, konzultace a za připomínky k textu práce.

Abstrakt

Krajinný ráz představuje určité vlastnosti krajiny, které je odlišují od okolních krajin. Pro jejich vyjádření jsou aplikovány různé metody jeho hodnocení.

Bakalářská práce se věnuje seznámení s metodami hodnocení krajinného rázu využívaných v České republice a v zahraničí, jejich zhodnocení a doporučení pro konkrétní situace.

Pro lepší porozumění této rozsáhlé problematiky je část práce věnována pojmům jako krajina, kategorie krajiny, krajinný ráz, charakteristiky krajinného rázu a ochrana přírody a krajiny.

Klíčová slova: kulturní krajina, hodnocení krajiny, zahraniční přístupy, ochrana krajiny

Abstract:

A landscape character represents certain landscape features which differs it from surrounding landscapes. Different methods of evaluation of landscape character are applied to express them.

The bachelor thesis is focused on methods of landscape character evaluation used in Czech Republic and in foreign countries. Their assessment was made as well as recommendation for specific situations.

For better understanding of this extensive issue a part of this work is dedicated to expressions like landscape, landscape category, landscape character, landscape character features including introduction to nature and landscape protection.

Keywords: cultural landscape, landscape assessment, foreign approaches, landscape protection

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Cíle práce	10
3. Literární rešerše	11
3.1 Krajina	11
3.1.1 Pojem krajina a její definice	11
3.1.2 Různé pojetí krajiny.....	12
3.1.3 Kategorie krajiny	12
3.1.4 Vývoj krajiny na území České republiky	13
3.1.5 Ochrana krajiny	14
3.1.6 Vymezení dalších pojmů	14
3.2 Krajinný ráz	16
3.2.1 <i>Terminus technicus</i> a další definice.....	16
3.2.2 Charakteristiky krajinného rázu	17
3.2.3 Ochrana krajinného rázu.....	19
3.2.4 Kde chránit krajinný ráz	20
3.3 Metody hodnocení krajinného rázu	21
3.3.1 Metodiky hodnocení v České republice	21
3.3.2 Zahraniční přístupy k hodnocení krajinného rázu.....	26
4. Diskuse	36
5. Závěr	40
8. Seznam literatury.....	41

1. Úvod

Definovat pojem „krajina“ se může zdát jednoduché, opak je však pravdou. Zatímco veřejnost ve většině případů považuje za krajinu to, co nás obklopuje, vědecká obec má na krajinu jiný – odbornější – pohled.

Obdobný problém nastává při definici pojmu „krajinný ráz“, neboť ten může být vnímán z několika úhlů – po vizuální a estetické stránce (Vorel 2006) nebo jako nositel vlastností krajiny, které byly určeny přírodní, kulturní a historickou charakteristikou dané oblasti (Vorel et al. 2004).

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny definuje krajinný ráz a pojmy s ním související velmi obšírně. To je jedním z důvodů snah odborníků o přesnější výklad pojmů a vytvoření metodických postupů hodnocení krajinného rázu. Na evropské úrovni je pro ochranu krajin zásadní Evropská úmluva o krajinně (Vorel 2006).

V České republice je několik metod hodnocení krajinného rázu, mezi nejpoužívanější patří metoda podle Löwa et Míchala (2003) a Vorla et al. (2004). Pro zjištění přístupu k ochraně krajinného rázu v zahraničí bude využito metod hodnocení krajinného rázu ze Spojeného království Velké Británie a Severního Irska a Slovenska.

Bakalářská práce se kromě metod hodnocení krajinného rázu věnuje i ochraně krajiny a krajinného rázu.

2. Cíle práce

Pro hodnocení kulturní krajiny existují různé metodické postupy - cílem práce je u několika postupů používaných v České republice a v zahraničí provést srovnání, kritické zhodnocení a doporučení pro konkrétní situace.

3. Literární rešerše

Pro lepší porozumění tématu hodnocení krajinného rázu je třeba se předem seznámit s pojmy krajina, krajinný ráz a ochrana přírody a krajiny.

3.1 Krajina

3.1.1 Pojem krajina a její definice

Definic vysvětlující pojem krajina je poměrně velké množství, a to je dokladem nejen složitosti její podstaty, ale i množství pohledů na ni. Ty se liší odborností autora (Sklenička 2003). Architekt vnímá krajinu jinak než přírodovědec či historik, jinak je vnímána také ekonomem, zemědělcem, umělcem nebo politikem (Němec et Pojer 2007).

Krajinu, jako složitý systém, je možné pochopit pouze celostním (holistickým) a systémovým přístupem, tedy zkoumáním jejich vazeb, principů a procesů, nikoli analýzou jednotlivých částí (Sklenička 2003).

Za krajinu lze považovat určitou část zemského povrchu, soubor ekosystémů, nebo výseč trávy uprostřed louky. Za krajinu byl dříve pokládán prostor vnímatelný z jednoho bodu až po horizont, za nímž se již nacházela krajina odlišná. Dnes již není krajina vnímána pouze podle měřítka, kam oko dohlédne, ale v širších souvislostech (Sklenička 2003).

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny definuje krajinu v ustanovení § 12 jako „*část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem, funkčně propojených ekosystémů s civilizačními prvky*“.

Evropská úmluva o krajině (2000) vymezuje krajinu jako „*část území, tak jak je vnímána obyvatelstvem, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních a/nebo lidských faktorů*“.

Jako „*heterogenní část zemského povrchu, skládající se ze souboru vzájemně se ovlivňujících ekosystémů, které se v dané části povrchu v podobných formách opakuje*“ popisují krajinu Forman et Gordon (1993).

Více konkrétní je pak definice Zonnevelda (1995), kdy uvádí, že „*krajina je část prostoru na zemském povrchu, která zahrnuje komplex systémů tvořených vzájemnou interakcí hornin, vody, vzduchu, rostlin, živočichů a člověka, která svou fyziologií vytváří zřetelnou jednotku nebo také soustavu systémů vyššího řádu s řadou subsystémů ve vzájemné interakci, která svou fyziologií utvářejí zřetelně vymezitelnou část zemského povrchu*“.

Cílek et Ložek (2011) uvádí, že krajina je „*zcela reálný základ našich životů i po generace dotýkaný a proměňovaný kus země, který pro nás – její obyvatele – byl vždy předmětem zvláštní péče, úcty a obdivu*.“

3.1.2 Různé pojetí krajiny

Chápání pojmu krajiny je odlišné i z pohledů společnosti a kultury, v Evropě se objevuje různorodost na základě překladů z různých jazyků (Benesh et Doblhammer 2006).

Původem v holandském malířství vykládá tento pojem anglické slovo landscape a znamená plátno, jež vyobrazuje zemi (Hoad 1993), německý pojem Landschaft zase vnímá přírodu i obyvatele společně a není kladen důraz na rozdíl mezi přírodou a městem (Kaufmann 2005).

Další rozdělení krajiny je podle rozsahu ovlivnění člověkem. Přírodní krajina je prostředí, které vzniklo působením přírodních krajinotvorných procesů a ovlivnění člověkem je minimální, kdežto krajina kulturní je lidskou činností měněna (Sklenička 2003).

3.1.3 Kategorie krajiny

Sklenička (2003) rozlišuje krajinu podle vlivu ovlivnění člověkem na tyto základní kategorie:

a) Přírodní krajina

Jedná se o útvar vytvářený působením přírodních, biotických, abiotických a krajinotvorných procesů bez vlivu antropogenních faktorů. Ekosystém bez ovlivnění člověkem se však již v současné krajině nenachází.

b) Kulturní krajina

Kulturní krajinou se označuje území ovlivňované člověkem bez ohledu na jeho intenzitu.

Podle Vorla et Kupky (2011) kulturní krajinou rozumíme krajinu, jež nás obklopuje, vyvíjela se po staletí a ve které se odráží ekonomická a kulturní úroveň doby.

To souhlasí s Löwem et Míchalem (2003), podle kterých je kulturní krajina dána i způsoby využívání krajiny.

Mezi nejvýznamnější faktory, které krajinu ovlivňují, patří zemědělství, lesnictví, doprava nebo osidlování. Ovlivnění krajiny lidskou činností může být kladného, ale i záporného charakteru a některé z těchto aktivit mohou být předmětem ochrany (například historické, estetické, archeologické, aj.) (Sklenička 2003).

3.1.4 Vývoj krajiny na území České republiky

Historický pohled na krajinu nám umožňuje nahlédnutí na to, co pro nás nevědomky připravili předci. Vztah člověka k přírodě a krajině se v průběhu historického vývoje měnil – nejdříve byla určitým druhem nebezpečí, poté začala být využívána pro osobní potřeby a zájmy, jako bylo získání potravy anebo dobývání nerostných surovin (Němec et Pojer 2007).

V době raného středověku (přibližně v letech 500 – 1000) vyhledávali lidé především úrodné nivy Moravy, Dyje, Ohře a Labe, neboť se jednalo o oblasti s vhodnými zemědělskými podmínkami (Petráň et Petráňová 2000).

Ve 13. – 14. století došlo k nárůstu populace, výměra obdělavatelné půdy v okolí osad se vyčerpala, a proto byli další generace vesničanů nuceni osidlovat (kolonizovat) vzdálenější území, často méně úrodná (Löw et Míchal 2003).

Za husitských válek nedošlo z hlediska lokalizace k příliš velkým změnám, ale především hrady byly z velké části pobořeny, ať už husity nebo při střetech domácí šlechty. Tyto zříceniny jsou dodnes romantickou součástí naší krajiny (Löw et Míchal 2003).

Během třicetileté války (1620-1648) došlo k velkému úbytku obyvatelstva (Lokoč et al. 2010), došlo také k rozdělení Evropy na dva tábory bojující

o přerozdělení nových bohatství. V Čechách a na Moravě došlo po prohraném povstání šlechty ke zkonfiskování tří čtvrtin jejich panství a poté k „privatizaci“, jejímž výsledkem byl mimo jiné i vznik obrovských panství. Dalším důsledkem války byla selekce obcí podle přírodních potenciálů. Některé obce zcela zmizely, jiné přetrvaly i přes opakující se katastrofy (Löw et Míchal 2003).

Po průmyslové revoluci (18. - 19. století) je patrná větší fragmentace, na našem území je proveden soupis všech pozemků. Rozvoj průmyslu vedl i k intenzivnějšímu využívání krajiny. Od 50. let 20. století dochází se změnou politického režimu (1948) ke kolektivizaci, kdy jsou scelována pole, rozorávány meze, vznikají velká družstva, malí zemědělci jsou perzekuováni. Další vlna kolektivizace probíhá v 70. letech 20. století. V této době také dochází k napřimování toků a jsou používány pesticidy a umělá hnojiva. Po roce 1989 jsou restituovány pozemky, půda je privatizována, vznikají nové pozemkové fondy. Toto období má jak pozitivní, tak i negativní vliv na vývoj krajiny, jak ji známe dnes (Löw et Míchal 2003).

Snahy o ochranu přírody a krajiny se začaly objevovat až v posledních 150 letech, kdy si lidé uvědomili, že přírodní zdroje nejsou nevyčerpatelné a je tedy potřeba je chránit (Němec et Pojer 2007).

3.1.5 Ochrana krajiny

Ochranu přírody a krajiny je nutné považovat za veřejný zájem, neboť na stavu přírody a krajiny jako součásti národního bohatství přímo i nepřímo závisí ekonomická, ale i kulturní úroveň. Jejím účelem je přispění k zajištění podmínek pro uchování života, jeho biologické rozmanitosti a evolučních procesů, ale také je důležitá k zajištění duševního zdraví člověka.

Cílem je udržení, ochrana a tvorba trvale produkční kulturní krajiny, která je esteticky vyvážená, ekologicky stabilní a zároveň je udržena v takovém přírodním stavu, které zatím nebylo lidskou činností výrazněji narušeno (Mlčoch et al. 1998).

3.1.6 Vymezení dalších pojmů

Vymezené pojmy jsou spjaty s krajinou a využívají se při hodnocení krajinného rázu.

Vycházejí ze zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny a z metodiky Vorla et al. (2004).

Činnost snižující estetickou a přírodní hodnotu krajinného rázu oblasti či místa je činnost, která narušuje daná specifika a hodnoty oblasti či místa a významově či obsahově mění jednotlivé charakteristiky.

Estetická hodnota krajiny vyjadřuje přírodní a kulturní hodnoty, harmonické měřítko a vztah v krajině. Estetické hodnoty krajiny jsou určovány subjektivními vlastnostmi pozorovatele ve vztahu k objektu či scéně.

Harmonické měřítko krajiny vyjadřuje členění krajiny odpovídající harmonickému vztahu přírodního prostředí a činnosti člověka. Z pohledu fyzických vlastností krajiny se jedná o soulad měřítka celku a měřítka jednotlivých prvků.

Harmonické vztahy v krajině vyjadřují soulad činností člověka, přírodního prostředí, jednotlivých prvků krajinné scény a trvalou udržitelnost vývoje a využívání krajiny.

Historická charakteristika krajinného rázu je součástí kulturní charakteristiky. Je dána souvislostmi přírodních a kulturních charakteristik místa či oblasti a může nést stopy významných historických událostí.

Hodnota krajinného rázu je pozitivním jevem určité charakteristiky krajinného rázu.

Charakteristika krajinného rázu je dána druhem a uspořádáním krajinných složek, jevů a prvků nebo jejich souborů. Ty mají podíl na vzniku rázu krajiny a jedná se o charakteristiky přírodní, kulturní a historické, které jsou vnímány jako soubor typických znaků.

Identita krajiny vzniká vzájemným působením čitelných stop historického a kulturního vývoje krajiny a jejího výrazného charakteru.

Krajinná scéna je nositelem estetických hodnot, které spočívají v neopakovatelnosti, jedinečnosti panoramat a prostorovém uspořádání. Je vnímána staticky nebo dynamicky při pozorování z různých míst krajiny.

Krajinná složka je souhrnem krajinných prvků uvnitř krajiny, která se vyznačuje stejnou funkcí a má jednotný projev.

Krajinný obraz je obecným pojmem pro obraz prostorové skladby forem a hmot jednotlivých krajinných složek.

Krajinný ráz je dán přírodní, kulturní a historickou charakteristikou dané oblasti nebo místa, respektive vnímatelnými hodnotami a znaky těchto charakteristik.

Kulturní charakteristika krajinného rázu je dána způsobem využívání přírodních zdrojů člověkem a stopami, které v krajině zanechal.

Kulturní dominanta krajiny je krajinný prvek či složka v krajině, jsou to dochované stopy její kultivace a jejich význam je z hlediska historického, architektury či jiného oboru lidské činnosti nesporný.

Místo krajinného rázu je část krajiny relativně stejnorodé z hlediska přírodních, kulturních a historických charakteristik a výskytu estetických hodnot. Jedná se o nejmenší hodnocený prostor, zpravidla vizuálně vymezený díky své výrazné charakterové odlišnosti.

Oblast krajinného rázu je krajinný celek s podobnou historickou, přírodní a kulturní charakteristikou odrážející se v souboru jejích typických znaků. Oblast může být ohraničena horizontem, přírodním nebo umělým prvkem, díky kterým může být prostor člověkem identifikován.

Přírodní hodnota krajiny je dána především kvalitativními parametry zastoupených ekosystémů ve vztahu k jejich trvalé udržitelnosti.

Přírodní charakteristika krajinného rázu je dána jak trvalými přírodními podmínkami, obzvláště geologickými, geomorfologickými, biogeografickými a klimatickými poměry, tak aktuálním stavem ekosystémů.

Významný krajinný prvek jako ekologicky, esteticky nebo geomorfologicky hodnotná část krajiny, která utváří její typický vzhled, přispívá k udržení její stability.

3.2 Krajinný ráz

3.2.1 *Terminus technicus* a další definice

Slovo „ráz“ má poněkud odlišný význam, než který bychom přiřadili k odvozeným slovům jako „rázovitý“ či „svérázný“. Většina lidí pod pojmem ráz

krajiny neboli krajinný ráz uvažuje na úrovni vizuální a estetické, přestože se jedná o pojem, jenž vyjadřuje určité vlastnosti krajiny. Ty ji odlišují od ostatních okolních krajin (Vorel 2006).

Ve vědecké terminologii je pojem „krajinný ráz“ petrifikován jako *Terminus technicus* a odpovídá termínu „charakter krajiny“ tak, jak je tento termín chápán v terminologii cizojazyčné (Vorel 2006).

Jako „*uspořádání krajinných složek a prvků nebo jejich soubor tvořící krajinný ráz dané krajiny*“ popisují charakter krajinného rázu autoři Bukáček et Matějka (1997).

Vorel et al. (2004) zase říká, že krajinný ráz je určen přírodní, kulturní a historickou charakteristikou dané oblasti nebo místa, respektive znaky a hodnotami těchto vnímatelných charakteristik.

Ochrana krajinného rázu je v České republice zakotvena v zákoně č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, kdy v ustanovení § 12 „Ochrana krajinného rázu a přírodní park“ lze nalézt tuto její definici: „*Krajinný ráz, kterým je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti, je chráněn před činnostmi snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu. Zásahy do krajinného rázu, zejména umísťování a povolování staveb, mohou být prováděny pouze s ohledem na zachování významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny, harmonické měřítko a vztahy v krajině.*“

3.2.2 Charakteristiky krajinného rázu

Charakteristiky krajinného rázu byly již stručně popsány, nyní se s nimi seznámíme podrobněji.

a) Přírodní charakteristika

Přírodní charakteristika krajinného rázu je dána přírodními podmínkami a mezi rozhodující patří především ty, které tvoří část typických znaků daného krajinného rázu a které se bezprostředně projevují v obraze dané krajiny. Důležité jsou také ty přírodní podmínky, které hrají důležitou roli při využívání přírodních zdrojů v území a tvoří rámec pro dlouhodobé využívání krajiny člověkem (Lów et Míchal 2003).

Přírodní hodnota je určována přírodními podmínkami dané oblasti či místa a to z hlediska původnosti funkce a historického vzniku (Bukáček et Matějka 1999).

Je dána kvalitativními parametry zastoupených ekosystémů, vysokou členitostí jednotlivých typů ekosystémů (vysokou biologickou rozmanitostí), členitostí geomorfologií krajiny nebo výraznými přírodními dominanty krajiny (Ehrlich et Ondr 2003).

Za znaky přírodní charakteristiky jsou považovány například lesy, rozptýlená dřevinná zeleň, louky, mokřady, vodní toky, jezera spolu s jejich břehovými porosty. Toto vše je vizuálním projevem prvků a jevů přírodní povahy (Vorel 2006).

b) Kulturní charakteristika

Kulturní charakteristika krajinného rázu je určována způsoby využívání krajiny. Jedná se především o vliv krajinytvorných činností člověka na krajinu a tedy i na její charakteristický ráz. Krajinytvorné činnosti nejsou pro všechna území stejné, liší se, a pro danou oblast krajinného rázu mají i různou váhu (Löw et Míchal 2003).

Mezi nejvýznamnější krajinytvorné funkce se řadí lesnictví, zemědělství a sídelní funkce, ale nesmí se zapomínat ani na těžbu surovin, dopravu, vodní hospodářství stejně jako i na rekreaci (Löw et Míchal 2003).

c) Historická charakteristika

Historická charakteristika krajinného rázu spočívá v souvislostech přírodních a kulturních oblastí místa, jež se projevují přítomností historických a památkových hodnot. Stopy, které historie v krajině zanechala, tvoří typické znaky odvozené od této charakteristiky (Löw et Míchal 2003).

Znakem kulturní a historické charakteristiky krajinného rázu jsou stavby a stavební soubory, které dokládají historické užívání krajiny, strukturu a zapojení sídla do krajinného rámce, místa kulturně-historického a duchovního významu (Vorel 2006). Jsou to ale také stopy historické kultivace krajiny – dochované pozůstatky velkorysých krajinářských úprav, přítomnost historických staveb, stopy tradičního zemědělského hospodaření (Vorel et Kupka 2011).

3.2.3 Ochrana krajinného rázu

Krajina jako součást životního prostředí člověka má být krásná a zdravá a proto je péče o ni zaměřena zejména na ekologické a kulturní hodnoty (Lów et Míchal 2003).

Nejpopulárnější, avšak často ne příliš efektivní, nástroj ochrany krajiny/krajinného rázu na globální úrovni je uznání krajiny/krajinného rázu jako součást světového kulturního bohatství. Může se jednat o přírodní útvary, fyziografické a geologické formace nebo jednoznačně vymezené plochy a takřka v každé evropské zemi se takové místo nachází (Vorel 2006).

Stejně efektivnosti u ochrany krajiny se snaží dosáhnout i na evropské úrovni, kde je ratifikována Panevropská strategie biologické a krajinné diverzity, Direktiva Flora-Fauna-Habitat (spolu se systémem NATURA 2000), Ramsarská úmluva, Alpská konvence a další zákony/úmluvy. V ochraně evropských krajin je zásadní Evropská úmluva o krajině (Vorel 2006). Tato Úmluva je dokumentem a nástrojem, ve kterém je shrnuta a zakotvena potřeba nového pohledu na krajinu, její docenění a zavedení cesty jejího udržitelného rozvoje. Ve středu zájmu je krajina jako celek, tzn. oblasti přírodní, venkovské, městské a příměstské. Krajina je považována za primární součást evropského přírodního a kulturního dědictví podporující vytváření místních kultur (Weber 2005).

Ochranou přírody a krajiny na národní úrovni je myšlena ochrana na úrovni jednotlivých států. Ty ochranu přírody a krajiny většinou řeší svojí vlastní legislativou.

Česká republika chrání krajinu/krajinný ráz na místech, kde v minulosti nedošlo k výrazným změnám a jeho stav je dochován v co nejméně pozměněném stavu. Vývoj místa nebyl ovlivněn přeměnami z důvodu nevhodných přírodních podmínek. Chráněny jsou také místa s výskytem vzácné oblasti krajinného rázu, nebo pokud je ochrana vyžadována (chtěna) místními občany (Lów et Míchal 2003).

Legislativa České republiky na ochranu krajiny je roztržena ve více právních předpisech a resortech (Kupka 2010):

- zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny,
- zákon č. 138/2006 Sb., stavební zákon,

- zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech,
- zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu,
- zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči,
- zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivu na životní prostředí.

Zákony využívané řadou orgánů státní správy jsou nezbytnou součástí ochrany krajiny. Pro dosažení efektivity a účinnosti ochrany krajinného rázu se především předpokládá spolupráce a součinnost mezi orgány a institucemi resortů životního prostředí, místního rozvoje, kultury, zemědělství a mezi obcemi, kraji a občanskými iniciativami (Löw et Míchal 2003).

Neméně důležitou součástí ochrany krajiny je i územní systém ekologické stability (ÚSES), zvláště chráněná území (ZCHU) velkoplošná i maloplošná, významný krajinný prvek (VKP) a přírodní parky (PP). Pro vytvoření krajiny bez podstatného porušení krajinného rázu je využíváno procesu územního plánování a stavebního řízení a to převážně komplexních pozemkových úprav a územně plánovací dokumentace (Škoudlínová 2006).

Studie preventivního hodnocení krajinného rázu pro území chráněných krajinných oblastí jsou zpracovávány již od roku 1995 a patří mezi základní činnosti Agentury ochrany přírody a krajiny ČR (dále jen „AOPK ČR“). Posouzení vlivu konkrétního záměru na krajinný ráz, tzv. „případové“ hodnocení, spadá do kompetence správy chráněných krajinných oblastí v rámci výkonu státní správy a krajských středisek AOPK ČR v rámci odborné podpory orgánů ochrany přírody, především odborů životního prostředí (Štréblová Hronovská et Kupka 2013).

3.2.4 Kde chránit krajinný ráz

Krajinný ráz chráníme tam, kde je díky snížené dostupnosti či neúrodnosti lokality značně zachován, nebo si jej v dané lokalitě ceníme. Může hrát důležitou roli na trhu nemovitostí, v cestovním ruchu, ale zároveň může být překážkou při těžbě či urbanizaci.

Löw et Míchal (2003) uvádí, že zejména lidé na vesnicích si jsou vědomi nutnosti zachování tradičních či vzácných oblastí krajinného rázu a toto uvědomění si zvyšuje pravděpodobnost na jeho zachování.

3.3 Metody hodnocení krajinného rázu

Metodik hodnocení krajinného rázu existuje celá řada, ale v České republice není žádná z nich závazná a ani žádný právní předpis nestanovuje využití konkrétní metodiky pro konkrétní záměr. Využití postupů je tedy individuální, záleží pouze na zadavateli či zpracovateli hodnocení.

Na první pohled se mohou zdát metody hodnocení podobné, ve spoustě aspektů se však odlišují. Dle Salašové (2005) se všechny metodiky liší hierarchickou úrovní krajiny, se kterou pracují. Některými metodikami je preferována nadregionální (národní) úroveň, jiné jsou naopak zpracované spíše pro potřeby posuzování na lokální až regionální úrovni.

3.3.1 Metodiky hodnocení v České republice

V České republice existuje několik metodik hodnocení krajinného rázu, z nichž každá je v rámci krajinného rázu zaměřena na určitou specifickou (Doleželová 2014).

Mezi nejznámější, obecně doporučované a v praxi nejvyužívanější se řadí metodiky od autorů: J. Löw et I. Míchal (2003), R. Bukáček et P. Matějka (1997, 1999), I. Vorel et al. (2004). Neexistuje však žádná univerzální metodika, kterou by bylo možné využít v rámci celého území České republiky (Doleželová 2014).

Jako podklad slouží jednotné oborové podklady ochrany přírody a památkové péče, mezi něž patří například digitalizovaná mapa biogeografického členění, přehledová mapa krajinářského hodnocení okresů, prostorová identifikace kulturních památek, územně plánovací dokumentace daného území, státní archeologický seznam s mapovým znázorněním archeologických nalezišť. Tyto nutné podklady mohou být doplněny například o letecké snímky nebo literární, kartografické či grafické podklady (Míchal 1999).

U některých podkladů je žádoucí jejich zpřístupnění všem zájemcům na okresních úřadech. Mezi zájemci mohou být kromě orgánů samosprávy a vědeckovýzkumných základen i různá občanská sdružení a iniciativy. Všichni tito zájemci se mohou zúčastnit i ústního projednání dokumentace (Míchal 1999).

Ochrana krajinného rázu je zásadním způsobem promítána do nástrojů územního plánování.

a) Jiří Löw et Igor Míchal – Krajinný ráz (2003)

Publikace se zabývá teoretickými řešeními hodnocení krajinného rázu, působícími přírodními, kulturními a historickými rámci vývoje české a moravské krajiny. V závěru jsou shrnuty metodické principy ochrany krajinného rázu.

Principy ochrany krajinného rázu:

Primárním metodickým problémem v ochraně krajinného rázu je stanovení míry ochrany v daném území orgánem ochrany přírody. Výběr území je jedním z aspektů, dalším je míra ochrany a posledním způsob ochrany krajinného rázu.

Je tedy nezbytné položit si základní otázky:

- *kde chránit krajinný ráz ve zvýšené míře,*
- *jak přísně chránit krajinný ráz,*
- *jakým způsobem chránit krajinný ráz.*

Kde chránit krajinný ráz ve zvýšené míře

1. *tam, kde je zvlášť dochován* – současný způsob života se oproti minulosti ve svých krajínovných nárocích příliš neliší. Jsou to především místa, kde se pro nevhodné přírodní podmínky nevyplatí provádět intenzifikační změny nebo místa se silným potenciálem krajiny, kde je intenzivní hospodářské využití již běžné.
2. *tam, kde je i pro dnešní způsob života dochovaný krajinný ráz předností nebo kde mu alespoň nepřekáží* – krajinný ráz je předpokladem cestovního ruchu, bydlení, nevadí v lesních krajínách. Naopak může být překážkou při těžbě nerostných surovin nebo při intenzivní urbanizaci.
3. *tam, kde se vyskytuje jinak vzácná oblast krajinného rázu* – v některých oblastech zůstávají poslední relikty, které mohou být ohroženy, v některých je již zcela setřen.

4. *tam, kde si ochranu krajinného rázu přeji místní občané* – sounáležitost lidí a jejich krajiny je v některých oblastech stále silná, především na venkově.

Jak přísně chránit krajinný ráz

Ochrana přírody má zákonem stanoveny stupně kategorií ochrany. Hlavní prioritou je ochrana přírody, ochrana krajiny a jejího rázu je pouze její doprovodnou součástí.

1. *nejvyšší ochrana krajinného rázu* – nejpřísněji chráněné jsou zóny Národních parků (dále jen „NP“) a Chráněných krajinných oblastí (dále jen „CHKO“). Tento stupeň ochrany znamená, že musí být chráněny všechny typické znaky dané oblasti krajinného rázu – jak dominantní, tak doplňující, a má výrazně konzervační povahu.
2. *vysoká ochrana krajinného rázu* – okrajové části NP a CHKO, přírodní parky, registrace významných krajinných prvků. Jsou chráněny hlavní i dominantní znaky, některé z doplňujících znaků bránících současnému životu v krajině lze operativně prominout.
3. *nadprůměrná ochrana krajinného rázu* – částečně dochovaný krajinný ráz. Jsou chráněny pouze dominantní znaky, hlavní typické znaky je možné prominout, pokud brání rozvoji území. Ochrana dochovaných hodnot a tvorba krajiny jsou v rovnováze.
4. *základní ochrana krajinného rázu* – je třeba stanovit celospolečenské minimum ochrany těch hodnot, které bude požadováno, ale nikdy překračováno. Jsou chráněny dominantní znaky, tvorba krajinného rázu zcela převažuje nad jeho ochranou a chráněnými znaky pouze vymezují široké rámce pro tvorbu.
5. *bez ochrany krajinného rázu* – území bez dochovaného krajinného rázu. Předmětem ochrany nemůže být ráz celé krajiny, ale pouze izolované a vzácně dochované krajinné prvky.

Jakým způsobem chránit krajinný ráz

1. *zvláště chráněná území* – ochrana probíhá v rámci plánu péče. Všechny odborné i právní aspekty ochrany jsou v rukách správců, kterými jsou orgány ochrany přírody.
2. *nejvýznamnější území pro ochranu krajinného rázu* – ochrana se děje omezeními ve zřizovací vyhlášce, která má podrobněji zpracovanou vnitřní zonaci, která umožňuje diferencovanou ochranu. Úkolem orgánu ochrany přírody je zajištění důsledné a průběžné správy krajinného rázu a zahrnuje jak hodnocení dochovanosti a typických znaků a kontrolu dodržování vyhlášky, tak posuzování změn v území, individuální posuzování vlivů.
3. *ostatní území* – rozhodujícím nástrojem ochrany je územní plánování. Orgánem ochrany přírody dohodnuté a schválené územní plány jsou závazné instrukce bez ohledu na to, do jaké míry orgán ochrany přírody hlediska uplatnil. V územích, kde jsou soustředěny přírodní, kulturní a historické hodnoty je doporučeno předchozí zpracování samostatného hodnocení krajinného rázu území, které je považováno za odborný podklad orgánů ochrany přírody.

V lokalitě, kde nejsou v územním plánu zásady ochrany krajinného rázu obsaženy nebo pokud územní plán neexistuje, případně je v revizi, uplatňují se požadavky na ochranu krajinného rázu při územních řízeních.

b) Roman Bukáček et Petr Matějka – Metodika preventivního hodnocení krajinného rázu (1997)

Metodika vznikla z podnětu Správy CHKO ČR v roce 1997, následně byla přepracována v roce 1999 a 2006.

Jsou zahrnuty tři formy hodnocení krajinného rázu: preventivní, kauzální, tvůrčí.

Metoda hodnocení v 6 základních krocích:

- determinace základních charakteristik krajinného rázu v řešeném území,
- diferenciaci daného území na specifické územní celky,

- determinace a sestavení seznamu charakteristik krajinného rázu tvořených krajinnými složkami, krajinnými prvky nebo jejich soubory,
- stanovení významu a projevu každé charakteristiky krajinného rázu,
- hodnocení prostorových vztahů charakteristik krajinného rázu – krajinných složek a prvků,
- stanovení návrhu ochrany a ochranných limitů.

Při přepracování metodiky v roce 2006 bylo hodnocení krajinného rázu modifikováno do 4 kroků: základní krok vymezuje a charakterizuje sledované území, rozlišuje územní jednotky, druhý krok identifikuje a klasifikuje stávající hodnoty a znaky krajinného rázu v územních jednotkách, ve třetím kroku se nalézá vztah v krajině v rámci malých jednotek, nalézá se měřítko krajiny, charakteristické vztahy a poslední krok vytváří pravidla ochrany krajinného rázu ve vztahu k potencionálnímu rozvoji krajiny. Vlastní hodnocení pak pracuje se samotnými znaky, nikoli s charakteristikami (Bukáček et Matějka 1997).

c) Ivan Vorel et al. – Posouzení vlivu navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz (2004)

Metoda vytváří standardizovaný postup, který se snaží o maximální objektivizaci a zaručuje úzký vztah mezi výsledky hodnocení a zákonem stanovenou ochranou krajinného rázu. Proto je tato metoda příslušnými orgány ochrany přírody využívána jako podklad pro rozhodování dle ustanovení §12 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Uvedený postup je aplikován ve většině obvyklých případů hodnocení krajinného rázu.

Východisko metody spočívá v rozkladu celkového hodnocení do hodnocení dílčích prvků a jevů:

- prostorová a charakterová diferenciacie krajiny – oblasti krajinného rázu,
- identifikace znaků a hodnot přírodní, kulturní a historické charakteristiky krajinného rázu v oblastech a místech krajinného rázu,
- posouzení míry vlivu navrhovaného záměru na identifikované znaky a hodnoty.

Ve výstupu jsou konstatovány míry zásahů navrhovaného záměru na kulturní, přírodní nebo historické charakteristiky, významné krajinné prvky, přírodní a estetické hodnoty, zvláště chráněná území, harmonické měřítko krajiny a kulturní dominanty (Vorel et al. 2004).

3.3.2 Zahraniční přístupy k hodnocení krajinného rázu

Rozdílné přístupy k hodnocení krajinného rázu v evropských zemích byly srovnány v projektu European Landscape Character Assessment Initiative (ELCAI), který vychází z Evropské úmluvy o krajině a v letech 2003-2005 se jej zúčastnilo na 14 evropských zemí.

Smluvní strany se v něm zaručily, že bude na jejich území zajištěna identifikace typů krajin, bude provedena analýza jejich charakteristik, dynamika vývoje, síly a tlaků působících na krajinu a také budou registrovány změny v krajině.

Z pohledu projektu ELCAI existují minimálně 3 typy krajinných funkcí – ekonomická, environmentální a sociální. Skupina tvořena producenty, vlastníky a konzumenty má zájem především o funkci ekonomickou, estetická a kulturní stránka krajiny je naopak ceněna širší veřejností. Oproti tomu hodnota krajiny a sociální funkce nejsou v krajinné politice na evropské úrovni nijak zvlášť uplatňovány (Lipský 2005).

Cílem projektu je zlepšení této situace a seznámení s možností na využití krajinného rázu a jeho hodnocení jako podkladu pro krajinné politiky, plánování, management a ochranu evropských krajin (Lipský 2005). Důraz je kladen na krajinný ráz coby objektivní atribut krajiny (Doleželová 2014).

V rámci této bakalářské práce jsem se zabývala celkem třemi metodami hodnocení krajinného rázu využívanými ve Velké Británii a na Slovensku.

Ve Velké Británii je krajinný ráz označován jako charakter krajiny (Salašová 2005), ale pro zachování jednotnosti terminologie jsem i u metod hodnocení ve Velké Británii zachovala označení krajinný ráz.

a) Velká Británie – Wales – metoda LANDMAP

Tato metoda byla vyvinuta ve Walesu a její hlavní předností je transparentnost. Kritéria hodnocení jsou nastavena tak, aby byly výsledky kontrolovatelné s výsledky z jiné části země a aby byly snadno dostupné. Využitím technologie GIS je možné získané údaje uložit, pozorovat, aktualizovat je, manipulovat s nimi a jsou snadno dostupné (Owen et Eagar 2004).

Ve Velké Británii je tendence definovat kulturní krajinu lehce rozdílně, může být chápána jako součást naší identity jako jednotlivce nebo skupiny ve společnosti nebo může být chápána jako forma nějakého materiálu, objektu v důsledku lidské činnosti. LANDMAP považuje za kulturní jakoukoli lidskou činnost související s krajinou. To často zahrnuje vyjádření v kultuře, jako je umění nebo literatura, v nichž je krajina zobrazena nebo popsána (Natural Resources Wales 2016).

LANDMAP počítá s tím, že bude využíván napříč odvětvími a informace mohou být využity farmáři, ekology, developery, historiky, ale i politiky. Ti všichni požadují informace o důležitých hodnotách a kvalitách krajiny, jejich zachování či rozvinutí, a zda budou tyto hodnoty zásahem do krajiny omezeny. Každá disciplína je jiná, stejně tak se liší i jejich potřeby. Je proto nutné sbírat informace a následně je analyzovat v různém rozsahu a takovým způsobem, aby byly srozumitelné profesionálům z různých oborů. LANDMAP se právě tímto způsobem snaží data sbírat a zpracovávat (Owen et Eagar 2004).

Metoda LANDMAP je tvořena dvěma fázemi:

Fáze I.: orientace

- přemýšlení o krajině tak, aby s ní bylo dobře zacházeno,
- uskutečnění dialogu mezi zainteresovanými skupinami.

Pro usnadnění této fáze je místním úřadem vybrán občan, který svolá skupinu místních lidí, od které se předpokládá, že bude fungovat i po sestavení databáze LANDMAP. Složení skupiny se různí, je závislé na oblasti, ale jsou zahrnuti zástupci podnikatelské sféry, úřadů, radních, agentur ochrany přírody, lesníků, zemědělců, archeologů a dalších. Zastoupení je z řad profesionálů, statutárních zástupců a dobrovolných spolků v oblasti rozvoje, ochrany a využití krajiny.

Fáze II.: sběr dat

V této fázi jsou sbírány informace o půdě, krajinných stanovištích, tak o kulturní a smyslové kvalitě nebo geologii. Sběr informací je prováděn ve vrstvách. Informace o formě a funkci krajiny jsou sbírány nejdříve a obvykle je tak činěno místními úřady. Výsledkem této činnosti je bohatá GIS databáze, která obsahuje informace týkající se využití krajiny a aktivit, které jsou s ní spojené. Posbíraná data mají pouze popisný charakter.

Další informace jsou rozděleny do pěti disciplín – geologické krajiny, krajinná sídla, vizuální a smyslová, krajinná stanoviště, kulturní krajina, historická krajina. Pro každou disciplínu jsou informace sbírány specialisty, kteří jsou školeni a tvoří základ celého procesu hodnocení. Jejich úkolem je poskytování srozumitelných a přesných informací, hodnocení krajiny a doporučení její správy. Tato fáze poskytuje informace o tom, co se v které krajině nachází, jaké jsou její identifikované kvality a co má nějakou hodnotu.

Kromě informací vytvořených za pomoci metody LANDMAP mohou být požadovány ještě další informace v oblasti ochrany přírody, plánování, hladiny znečištění vody, výstavby, zemědělské údaje nebo sociální data jako je například nezaměstnanost (Owen et Eagar 2004).

b) Velká Británie – Anglie a Skotsko – hodnocení krajinného rázu podle Swanwicka

V Anglii a ve Skotsku je hodnota krajinného rázu zakotvena ve velkém množství legislativních nástrojů, například v územně plánovacím systému, v plánování rozvoje historických území, ochraně přírodního dědictví a dalších (Salašová 2005).

Posudky krajinného rázu patří mezi silné nástroje ochrany životního prostředí a jsou určeny potřebami zadání. Především se vypracovávají pro potřeby krajinné strategie, která je základním podkladem pro územní politiku, územní strategie a územní plány a doporučuje zavedení příslušných opatření k ochraně krajinného rázu. Dále jsou vypracovávány pro potřeby krajinné směrnice, která má charakter akčního plánování a hlavní zaměření je věnováno přijetí preventivních opatření ochrany krajinného rázu a v neposlední řadě jsou posudky vypracovávány pro

potřeby vyhlášení ochranných režimů v krajině, pro něž jsou v Anglii a Skotsku určeny zvláštní kritéria, která je nutné v posudku zpracovat. Těmito kritérii je přírodní krása, rekreační příležitosti a přírodní krása a půvab (Salašová 2005).

Hodnocení krajinného rázu je podle Swanwicka (2004) složeno ze dvou fází – první fází je jeho „charakteristika“, druhou fází pak „posouzení“.

Hlavní kroky hodnocení krajinného rázu

Fáze I.: charakteristika

Jedná se o praktické kroky týkající se studia, identifikace území rozdílného charakteru, jejich klasifikace, mapování a popisu charakteru.

Krok 1: definování rozsahu

Všechna hodnocení krajinného rázu musí mít jasně definovaný účel, protože to má významný vliv na měřítko a úroveň detailu hodnocení, na požadované zdroje, na osoby podílejících se na přípravě a typy posudků, které jsou potřebné pro závěrečná rozhodnutí.

Aby došlo k seznámení s krajinným rázem, je v rámci vymezení rozsahu samozřejmá obhlídka terénu.

Krok 2: teoretické studie (desk study)

Tento krok zahrnuje relevantní podkladové zprávy, ostatní data a mapové informace využívané pro přípravu sérií map, které slouží pro identifikaci území společného charakteru (obvykle předběžné vymezení typů a území krajinného rázu).

Hodnotí se přírodní faktory (geologické, vodní systémy, reliéf, půdy a vegetace) a kulturní/sociální faktory (využití země, osídlení, ohrazení) (Salašová 2005).

Krok 3: terénní průzkum

Terénní data jsou shromažďována přísně kontrolovaným způsobem za účelem – otestovat, upřesnit a případně upravit návrh krajinných typů charakteru/oblastí;

vypracování popisu jejich charakteru, identifikovat estetické a vjemové vlastnosti, jež nejsou zřejmé z teoretické studie; určení aktuálního stavu krajinných prvků.

Vyhodnocuje se stav, citlivost a vývojové trendy (Salašová 2005)

Krok 4: klasifikace a popis

Upřesnění a finalizování výstupů z procesu charakterizace krajiny pomocí typů a/nebo oblastí krajinného rázu a mapováním jejich rozsahu založeného na všech shromážděných informacích doprovázených přípravou jasných popisů jejich charakteru. Identifikují se určující znaky charakteru.

Fáze II.: vypracování posudku

Krok 5: rozhodování o přístupu k posudku

Dalším krokem je zapotřebí rozhodnout o přístupu k hodnocení tak, aby došlo k určení požadované úrovně objektivit rozhodování.

Musí být rozhodnuto, do jaké míry bude posudek všeobecný a jaká budou kritéria objektivizace.

Dále musí být rozhodnuto o dalších posuzovateli, tzv. stakeholders – jedná se o jednotlivce nebo skupiny, kteří mají v území svoje zájmy. Účast například spisovatelů a umělců je požadována při vyhodnocování hodnoty krajiny, neboť území vnímají citlivěji.

Informace z terénního průzkumu jsou využity v těch částech hodnocení, jako je stav krajinných prvků a znaků a citlivosti krajiny ke změně.

Krok 6: vypracování posudků

Povaha posudků a výstupy, které vyplynuly ze zpracování, se budou lišit podle záměru posuzování.

Hlavními přístupy jsou například:

- krajinné strategie a směrnice,

- návrhy pro rozvoj území a regionu,
- návrhy zlepšení v krajině,
- informace pro politiku územního rozvoje,
- zvláštní výzkumy.

V případě, že je konečným produktem hodnocení typologická mapa a popis charakteru, končí posudek fází I.

Nově je přímo ve fázi hodnocení kladen zvýšený důraz na účast dalších posuzovatelů, neboť mohou poskytnout nejen důležité informace, ale jsou přímo zapojeni do plánování a managementu území.

Výsledkem oddělení výstupů „charakterizace území“ a „posudku/rozhodnutí“ je příprava dvou samostatných zpráv nebo jedné zprávy se dvěma samostatnými částmi.

Výstupy z fáze I. – charakteristika by měly:

- shrnout a doporučit rozsah studie, včetně úloh a účasti dalších posuzovatelů,
- vysvětlit metodologii zpracování,
- zahrnout popis sledovaného území v kontextu s hodnocením krajinného rázu,
- určit vhodnost zpracovávané míry a způsobu vymezení území (podle geografických nebo administrativních hranic),
- obsahovat jasné mapové zpracování ve vhodné míře pro identifikaci a zobrazení rozšíření typů území krajinného rázu,
- obsahovat přesné a jasné popisy každého typu nebo území krajinného rázu bez uvedení hodnotících posudků,
- obsahovat fotografie a ilustrace,
- identifikovat klíčové charakteristiky každého typu nebo území krajinného rázu, tzn. uvést kombinaci elementů, které vytvářejí jejich specifický charakter.

Výstupy související s fází II. – vypracování posudku by měly:

- vytvořit transparentní způsob přípravy a prezentace posudků včetně kritérií,
- vysvětlit důvody pro volbu jednotlivých přístupů při vytváření posudku,
- vysvětlit význam účasti dalších hodnotitelů,
- zajistit připravenost posudků na základě předchozí charakterizace krajiny.

Při posuzování krajiny jsou důležité i faktory, které je možné rozdělit do 4 skupin:

1. faktor fyzické geografie
 - geologický podklad, tvar reliéfu, vodní systémy, půda, ekologické faktory
2. lidský faktor
 - archeologie a historie, území, využití země, zástavba
3. estetické faktory
 - vizuální – rozměry, měřítko, ohraničení
 - další – zvuky, vůně, chutě
4. asociace (spolky)
 - historické – historie osídlení, zvláštní události
 - kulturní – známé osobnosti, literatura, malba a hudba mající vztah k území

c) Slovenská republika – Metodika identifikácie a hodnotenia charakteristického vzhľadu krajiny (Jančura et al. 2010)

V roce 2005 došlo k ratifikaci Evropské úmluvy o krajině ve Slovenské republice.

Kromě druhové a územní ochrany, která je ošetřena zákonem, vyhláškami a metodikami, je dalším naléhavým problémem v ochraně přírody a krajiny na Slovensku i ochrana krajiny, která je definována neurčitě.

Ve spolupráci *Ministerstva životného prostredia, Slovenské agentury životného prostredia* a *Technické univerzity Zvolen* vznikla v letech 2009 – 2010 *Metodika identifikácie a hodnotenia charakteristického vzhľadu krajiny*.

Metodický postup vychází z „*diferenčnej metódy identifikácie (DMI) krajinného obrazu a krajinného rázu*“ a je založen na diferenčním přístupu a vychází z identifikace charakteristických vlastností krajinného prostoru jako systému a především se zabývá vizuálními projevy uspořádání krajiny.

Postup umožňuje vyhledávání terminologicky přesných vyjádření vlastností krajiny, vyhýbá se individuálně nepřesnému hodnocení a primárně se opírá především o objektivní možnosti vizuální sémiotiky, nikoli o subjektivní percepční, psychologické a estetické principy.

Přes velké množství vlastností krajiny metodický postup nevynechává ty vlastnosti krajiny, které mají charakter vizuální identifikace, morfotypu, genotypu nebo archetypu. Součástí postupu je také krajinná diagnostika – seznámení, určení, pojmenování funkčních stavů krajiny.

Výstupem zpracování vizuálních vlastností krajiny je krajinářská studie zpracovaná formou koncepční dokumentace.

Praktické uplatnění metodického postupu je například v územním/krajinném plánování, při posuzování vlivů na životní prostředí nebo při projektech pozemkových úprav.

Aplikace metodického postupu je možná:

- při všeobecné charakteristice vizuálních vlastností krajiny a jejich hodnot, jako je krajinný obraz, charakteristický vzhled krajiny a krajinný ráz pro potřeby definování hodnot území,
- při posuzování konkrétních rozvojových záměrů území a situování staveb v krajině (například větrné elektrárny, zařízení cestovního ruchu),
- při vyjádřeních k současnému stavu ochrany území, ochrany přírody a krajiny a jeho možných změn (například přehodnocování rozsahu a hranic chráněných krajinných oblastí, ochrana významných prvků krajiny).

Uplatnění metodiky:

- především tam, kde není formulovaný konkrétní záměr – posuzování má charakter studie, jejímž cílem je definování fenoménů charakteristického vzhledu krajiny a hodnot krajinného rázu,
- při standardním posuzování vlivu připravovaného záměru stavby na krajinu, kde je většinou znám její rozsah a umístění.

Základní (doporučené) kroky metodického postupu

0. – 3. krok má shrnující a informující charakter

0. krok

- vytvoření vstupní databáze informací o daném území, sumarizace základních známých územních charakteristik – účelem této části je charakteristika známých reprezentativních vlastností krajiny, vznik vytvořeného vstupního podkladu je na základě převzatých, již existujících, údajů; zdrojem informací je *Atlas krajiny SR*, *Atlas SSR*, *Encyklopédia Slovenska*, *Súpis pamiatok Slovenska*, *Vlastivedný slovník obcí*, *Encyklopédia obcí a miest SR*, tematické mapy, odborná dokumentace, územní plány, ale i internet.

1. krok

- definování záměru a rozsahu daného území; definování rozměrů krajinného prostoru a vizuálně-optických vlastností krajiny – k ověření dosud známých údajů o krajině a možnost získání nových, slouží terénní průzkum, jehož předpokladem je vytvoření vstupních informací o území.

2. krok

- identifikace vizuálních znaků, kterými je krajina tvořena – vzhled krajiny, krajinný obraz – pro identifikaci a určení znaků je nejdříve nutné je fyzicky vidět a až poté je možné určit, zda se jedná o znak typický, specifický nebo charakteristický pro danou krajinu; nejčastěji využívaným informačním zdrojem je mapa, která však neobsahuje všechny potřebné informace, proto je nutné krajinu

vnímat a vizualizovat i jinými způsoby, například v 3D modelech nebo prostřednictvím leteckých snímků.

3. krok

- hodnocení a klasifikace obsahu a významu znaků krajiny – určení hodnoty krajiny, krajinný ráz – identifikace znaků je doplněna o jejich hodnotové vztahy, aplikací hodnotových přístupů je definována pozoruhodnost, atraktivnost nebo přitažlivost místa; jsou využity informace ze vstupní databáze (0. krok).

4. a 5. krok má charakter hodnocení rizik změn charakteristického vzhledu krajiny a návrhů úprav

4. krok

- určení rizik zániku a možných negativních změn krajinných typů a významných krajinných prvků – hodnocení vizuálního dopadu identifikuje faktory signalizující nepříznivé změny v krajině, což snižuje hodnotu krajiny a možnost hospodářského rozvoje, cestovního ruchu; za negativní lze považovat například vkládání cizorodých elementů do charakteristického vzhledu krajiny, především staveb, jež narušují původní kvalitu prostředí; vhodným prostředkem pro posouzení množství vlivu je využití simulace za pomoci fotografií.

5. krok

- návrhy opatření na zachování žádoucího stavu krajiny, doporučení a regulativy pro potřeby studií a dokumentace – zásahy v krajině určené regulativou jsou zaměřeny na docílení fungování krajiny a jejího „bezchybného“ vzhledu, cílem je dosáhnoutí souladu mezi výstavbou a kvalitou krajiny, nikoli výstavbě zabránit; nejčastějšími úpravami jsou opatření eliminační, sanační, ochranné a iniciační – tvořivé.

4. Diskuse

Cílem této práce je provedení srovnání metod hodnocení krajinného rázu využívaných v České republice a v zahraničí.

Odlišná specifika i definování krajiny se promítá i do způsobu hodnocení krajinného rázu v jednotlivých zemích.

V bakalářské práci jsou blíže popsány tři zahraniční metody hodnocení krajinného rázu – metoda hodnocení podle Swanwicka využívána v Anglii a ve Skotsku, metoda LANDMAP využívána ve Walesu a metoda využívána na Slovensku.

Jednou z metod využívaných ve Velké Británii je metoda LANDMAP, jež byla vyvinuta ve Walesu. Předpokladem této metody je její využití napříč odvětvími, od farmářů, přes ekology, developery až po historiky a politiky. Protože se jedná o různorodé zájmové skupiny, je nutné sbírat a analyzovat informace v různém rozsahu dat tak, aby byly srozumitelné profesionálům z různých oborů (Owen et Eagar 2004).

Sběr informací je rozdělen na dvě fáze. Nejdříve jsou sbírány informace o formě a funkci krajiny. Tuto činnost většinou vykonávají místní úřady a jejím výsledkem je bohatá GIS databáze popisného charakteru. Informace o geologických krajinách, krajinných sídlech, vizuálních, smyslových a krajinných stanovištích, kulturní a historické krajiny jsou shromažďovány specialisty, kteří zároveň tvoří i základ celého procesu hodnocení (Owen et Eagar 2004).

Součástí této metody je i dialog mezi zainteresovanými skupinami, kdy je místním úřadem vybrán občan, který vytvoří skupinu zastoupenou z řad úřadů, podnikatelské sféry, agentur ochrany přírody, lesníků, zemědělců, archeologů a dalších. Předpokladem je fungování skupiny i po sestavení databáze LANDMAP (Owen et Eagar 2004).

Hlavní předností této metody je transparentnost a snadná dostupnost, čehož je dosaženo využitím databáze GIS, kterou je také možné aktualizovat a manipulovat s ní (Owen et Eagar 2004). Další předností by mohla být možnost využití napříč odvětvími. To se ale jeví jako diskutabilní, neboť takto široké spektrum informací svádí k předpokladu nepřehlednosti nebo neúplnosti. Metoda LANDMAP popisuje

vazby mezi krajinnou a lidmi od základního způsobu, jakým kulturní nebo lidská činnost formovala krajinu, až po způsob, jakým o krajině uvažujeme. Komplikovaně se jeví především smysluplné rozlišení mezi minulými a současnými kulturními vzorci v postprůmyslových oblastech, neboť současná krajina je často tak pevně zakořeněna v minulosti, že je nemožné odhadnout skutečný význam. Za další potencionální problém může být považována skutečnost, že ne vždy může být zřejmé, do jaké míry mohou být kulturní informace schopné ovlivňovat nebo rozhodovat o rozhodnutích týkajících se ochrany (Natural Resources Wales 2016).

Další metodou využívanou ve Velké Británii je metoda podle Swanwicka, která využívá charakterizaci krajinného rázu.

Tato metoda má dvě fáze – charakterizaci a posouzení. Důležitým krokem v hodnocení krajinného rázu je podle Swanwicka definování účelu. Ten má významný vliv na měřítko a úroveň detailu hodnocení, na požadované zdroje, na osoby podílejících se na přípravě a typy posudků potřebných k závěrečnému rozhodnutí (Salašová 2005).

Podklady pro hodnocení jsou získávány prostřednictvím terénního průzkumu, kdy jsou takto získaná data přísně kontrolována a slouží mimo jiné k určení aktuálního stavu krajinných prvků. Jako další podklad slouží podkladové zprávy, další data a mapové informace využívané pro přípravu sérií map (Salašová 2005).

Posudky se, coby důležitý nástroj ochrany životního prostředí, vypracovávají jako základní podklad pro územní politiku, územní strategie, územní plány, pro potřeby krajinné směrnice a pro vyhlášení ochranných režimů (Salašová 2005).

Součástí rozhodování o přístupu k hodnocení je rozhodnuto o účasti dalších posuzovatelů. Čím dál častěji je ale upřednostňována účast těchto posuzovatelů již v počátečních fázích hodnocení, neboť mohou poskytnout nejen důležité informace, ale jsou i zapojeni do plánování a managementu území (Salašová 2005).

V účasti dalších posuzovatelů, jež mají v daném území svoje zájmy, vidím jednu z výhod této metody. Jako další positívum shledávám definování účelu, který má vliv na to, jaký bude hodnocení provedeno.

Na Slovensku je využívána *Metodika identifikácie a hodnotenia charakteristického vzhľadu krajiny* (Jančura et al. 2010), která se zabývá především vizuálními projevy uspořádání krajiny.

Prvním krokem metodiky, respektive nultým, je vytvoření vstupní databáze, jež čerpá informace z *Atlasu krajiny SR*, *Atlasu SSR*, *Encyklopédie Slovenska*, *Súpisu pamiatok Slovenska*, *Vlastivedného slovníka obcí*, *Encyklopédie obcí a miest SR*, tematických map, odborné dokumentace, územních plánů, ale i internetu. Pro získání nových údajů o krajině a ověření dosud známých údajů slouží terénní průzkum (Jančura et al. 2010).

Metodický postup nalézá praktické uplatnění například v územním/krajinném plánování, při posuzování vlivu na životní prostředí nebo při projektech pozemkových úprav (Jančura et al. 2010).

Za pozitiva této metody lze považovat umožnění vyhledávání terminologicky přesných vyjádření vlastností krajiny, vyhýbání se individuálně nepřesnému hodnocení a objektivní možnost vizuální sémiotiky (Jančura et al. 2010). Jako negativum vidím absenci komunikace s dotčenými osobami/skupinami, které není zřejmé ani z jednoho kroku, kterými je metoda tvořena.

V České republice je možné zvolit z několika metodik, mezi nejznámější patří metoda podle Löwa et Míchala (2003) a Vorla et al. (2004), který vychází z metodiky Bukáčka et Matějky (1997).

Obě metodiky využívají jednotné oborové podklady ochrany přírody a památkové péče, jako například digitalizované mapy biogeografického členění, přehledové mapy krajinářského hodnocení okresů nebo prostorovou identifikaci kulturních památek (Míchal 1999).

Jednou z možností využití výstupu hodnocení krajinného rázu je v územním plánování, kdy územní plán kromě koncepce uspořádání krajiny musí obsahovat i podmínky prostorového uspořádání včetně základních podmínek ochrany krajinného rázu. Ty jsou stanoveny na území, které je pro územní plánování důležité a jsou využívány urbanistou – tvůrcem územního plánu.

Protože žádná z metodik není závazná a ani žádný právní předpis nestanovuje využití konkrétní metodiky pro konkrétní záměr, výběr metody hodnocení zcela závisí na zadavateli a zpracovateli, a veřejnosti a dalším dotčeným osobám/skupinám nezbývá než doufat, že ochrana krajiny a jejího rázu bude prioritou.

Orgány samosprávy, vědeckovýzkumné základny i různá občanská sdružení a iniciativy mohou pouze nahlédnout na některé z podkladových materiálů a mohou

se zúčastnit i jejich ústního projednání (Míchal 1999), není ale zřejmé, že by tyto skupiny, především občanská sdružení nebo laická veřejnost, měly nějaký větší vliv na průběh a způsob hodnocení, což se mi v hodnocení krajinného rázu v České republice jeví jako velký nedostatek.

V dnešní společnosti totiž převažuje vidina zisku nad zachováním krajiny, i když se najdou tací, kteří neberou krajinu jako samozřejmost a snaží se o osvětu a změnu. V praxi to bohužel vypadá i tak, že co zadavatel, to jiný výstup hodnocení krajinného rázu, jež se od sebe většinou diametrálně liší.

V praxi je častěji využíván postup právě Vorla et al. (2004), neboť se jedná o propracovaný komplexní materiál, který se snaží dosáhnout maximální objektivizace postupů při hodnocení vlivů záměrů na krajinný ráz (Mana 2007).

Podle jednoho názoru, s nímž jsem se během vypracovávání této práce setkala, je metoda podle Vorla et al. (2004) využívanější jen díky většímu rozšíření v povědomí odborné obce a díky tomu, že ji preferují orgány ochrany přírody.

To sice může být pravda, ale pokud bychom se podívali na obě metody objektivně, zjistíme, že metoda podle Löwa et Míchala (2003) si klade otázku stanovení míry ochrany krajiny a byla by tedy vhodnější pro preventivní hodnocení krajinného rázu, kdežto metoda podle Vorla et al. (2004) zkoumá především míry zásahů navrhovaného záměru a byla by tedy vhodnější pro kauzální, případové, hodnocení.

Nejvýrazněji prezentuje celý proces vývoje přístupu člověka k ochraně krajiny příklad Spojeného království Velké Británie a Severního Irsku, který je pro práci krajinářů standardní a po vhodné úpravě by bylo možné jej aplikovat na české podmínky (Salašová 2005). Z metod hodnocení krajinného rázu, které jsou uvedeny v této práci, se skutečně jeví metody Velké Británie jako nejvhodnější díky svojí propracovanosti.

Osobně bych doporučila metodu podle Swanwicka, neboť její důležitou součástí je definování účelu, což má vliv na způsob provedení hodnocení krajinného rázu. Také nechybí zapojení dalších posuzovatelů se vztahem k hodnocené oblasti a díky terénním průzkumům je zjištěn aktuální stav krajinných prvků.

5. Závěr

Chápání pojmu „krajinný ráz“ je značně obsáhlé, neexistuje definice, která by jednotně vystihla, co „krajinný ráz“ skutečně je. Jednotlivá vymezení pojmu se však shodují v tom, že krajinný ráz je výsledkem společného působení člověka a přírody. To tedy znamená, že svůj krajinný ráz mají téměř všechny krajiny, neboť v Evropě by se jen obtížně hledala krajina neovlivněna člověkem nebo jeho činností.

Pojem „krajinný ráz“ je chápán spíše subjektivně, přesto je objektivně zhodnotitelný. Je možné objektivně zhodnotit například přírodní podmínky, historický a kulturní vývoj krajiny, její osídlení nebo způsob hospodaření.

Prostudováním množství českých i zahraničních materiálů jsem se seznámila s různými pojetím definice krajiny a také s různými metodami hodnocení krajinného rázu nejen v České republice, ale i v evropských zemích. Zjistila jsem, že přestože se metody hodnocení krajinného rázu liší na základě požadavků a očekávání jednotlivých zemí a přírodní i kulturní rozmanitost krajiny v Evropě vyžaduje různé přístupy a měřítka, snaha o zachování či ochranu krajiny a krajinného rázu stojí ve většině případů v popředí zájmu. Právě sdílením těchto přístupů může být značně posíleno vzájemné poznání a může tedy docházet i k jejich zlepšování.

8. Seznam literatury

BENESH A. et DOBLHAMMER R., 2006: Ochrana krajinné identity před společností – pro společnost. In: VOREL I. et SKLENIČKA P. [eds.]: Ochrana krajinného rázu - třináct let zkušeností, úspěchů i omylů. Nakladatelství Naděžda Skleničkova, Praha: pp. 7-13.

BUKÁČEK R. et MATĚJKA P., 1997: Hodnocení krajinného rázu. Správa Chráněných krajinných oblastí České republiky, Praha.

BUKÁČEK R. et MATĚJKA P., 1999: Popis metody hodnocení krajinného rázu použité v metodice Správy CHKO České republiky. In: VOREL I. et SKLENIČKA P. [eds.]: Péče o Krajinný ráz – cíle a metody. Fakulta architektury ČVUT, Praha: p. 188-192.

CÍLEK V. et LOŽEK V., 2011: Obraz krajiny. Pohled ze středních Čech. Dokořán, Praha.

DOLEŽELOVÁ D., 2014: Krajinný ráz a jeho hodnocení. In: VACEK O. [eds.]: Tvorba krajiny. Česká zemědělská univerzita v Praze, Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů, katedra zahradní a krajinné architektury, Praha: pp. 81-91.

FORMAN R. T. T. et GODRON M., 1993: Krajinná ekologie. Academia, Praha.

HOAD T. F., 1993: The Concise Oxford Dictionary of English Etymology, Oxford University Press. Oxford.

JANČURA P., BOHÁLOVÁ I., SLÁMOVÁ M. et MIŠÍKOVÁ P., 2010: Metodika identifikácie a hodnotenia charakteristického vzhľadu krajiny. MŽP SR, Bratislava.

KAUFMANN S., 2005: Soziologie der Landschaft: Stadt, Raum und Gesellschaft. VS Verlag, Wiesbaden.

KUPKA J., 2010: Krajiny kulturní a historické. ČVUT, Praha.

LIPSKÝ Z., 2005: Chápání a hodnocení krajinného rázu v ELCAI. In: Krajinný ráz – jeho vnímání a hodnocení v evropském kontextu. Česká společnost pro krajinnou ekologii, regionální organizace CZ-IALE, Praha: pp. 113-116, pp. 118-119.

LOKOČ R., LOKOČOVÁ M. et KOLÁŘOVÁ ŠULCOVÁ M., 2010: Vývoj krajiny v České Republice. Lowaspol,
online: http://www.lowaspol.cz/_soubory/KR_kniha.pdf, cit. 18. 12. 2016.

LÖW J. et MÍCHAL I., 2003: Krajinný ráz. Kostelec nad Černými lesy, Lesnická práce, s. r. o.

MANA V., 2007: Krajinný ráz – poznámky a náměty k jeho hodnocení a k posuzování vlivu záměrů. Belbo,
online: www.belbo.cz/wp-content/uploads/2009/12/Krajinnny_raz_met_nav.pdf,
cit. 10. 4. 2016.

MÍCHAL I., 1999: Hodnocení krajinného rázu a jeho uplatňování ve státní správě. Agentura ochrany přírody a krajiny, Praha.

MLČOCH S., HOŠEK J. et PELC F., 1998: Státní program ochrany přírody a krajiny ČR. MŽP ČR, Praha.

NATURAL RESOURCES WALES, 2016: Cultural Landscape LANDMAP Methodology,
online: <http://www.naturalresources.wales/landmap?lang=en>, cit. 26. 1. 2017.

NĚMEC J. et POJER F., 2007: Krajina v České republice. Consult, Praha.

OWEN R. et EAGAR D., 2004: LANDMAP: A Tool to Aid Sustainable Development. In: BISHOP K. et PHILLIPS A. [eds.]: Countryside Planning. New Approaches to Management and Conservation. Earthscan, London: p. 193.

PETRÁŇ J. et PETRÁŇOVÁ L., 2000: Rolník v evropské tradiční kultuře. SET OUT, Praha.

SALAŠOVÁ A., 2005: Posudzovanie krajinného rázu. Inšpirácia britskou krajinárskou školou. In: Krajinný ráz – jeho vnímání a hodnocení v evropském kontextu. Česká společnost pro krajinnou ekologii, regionální organizace CZ-IALE: p. 156.

SKLENIČKA P., 2003: Základy krajinného plánování. Nakladatelství Naděžda Skleničková, Praha.

ŠKOUDLÍNOVÁ A., 2006: Krajinný ráz a státní správa. In: VOREL I. et SKLENIČKA P. [eds.]: Ochrana krajinného rázu – třináct let zkušeností, úspěchů i omylů. Nakladatelství Naděžda Skleničkova, Praha: pp. 117-123.

ŠTRÉBLOVÁ HRONOVSKÁ K. et KUPKA J. [eds.], 2013: Ochrana kulturní krajiny: hledání cílů, možností a pravidel. ČVUT, Praha.

SWANWICK C., 2004: The Assessment of Countryside and Landscape Character in England: An Overview. In: BISHOP K. et PHILLIPS A. [eds.]: Countryside Planning. New Approaches to Management and Conservation. Earthscan, London: p. 117.

VOREL I., BUKÁČEK R., MATĚJKA P., CULEK M. et SKLENIČKA P., 2004: Metodický postup posouzení vlivu navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz. Nakladatelství Naděžda Skleničková, Praha.

VOREL I., 2006: Hranice únosnosti zásahů do krajinného rázu. In: VOREL I. et SKLENIČKA P. [eds.]: Ochrana krajinného rázu - třináct let zkušeností, úspěchů i omylů. Nakladatelství Naděžda Skleničkova, Praha: pp. 61-67.

VOREL I. et KUPKA J., 2011: Krajinný ráz, identifikace a hodnocení. ČVUT, Praha.

WEBER M., 2005: Evropská úmluva o krajině. In: Venkov, jeho proměny a územní plánování. Ústav územního rozvoje, Brno: p. 62.

ZONNEVELD I. S., 1995: Land Ecology. SPB Academic Publishing, Amsterdam.

Právní předpisy:

ZÁKON Č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.

EVROPSKÁ ÚMLUVA O KRAJINĚ. Rada Evropy. Florencie, 2000.